

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

КОНСТИТУЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК

Харків
2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

КОНСТИТУЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

**для студентів II курсу
другого (магістерського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”
факультету правосуддя**

**Харків
2016**

Конституційна юрисдикція: навчально-методичний посібник для практичних занять для студентів II курсу другого (магістерського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право” факультету правосуддя / уклад.: Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 46 с.

У к л а д а ч і: Ю. Г. Барабаш,
Т. М. Слінько,
Л. І. Летнянчин,
І. І. Дахова,
Г. В. Берченко

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 10 від 16.10.2016 р.)*

1. ВСТУП

Навчальна дисципліна “Конституційна юрисдикція” викладається студентам-магістрам факультету правосуддя. Згідно з програмою під час вивчення цієї дисципліни висвітлюються питання конституційного судочинства, яке є відносно новою для нашої держави формою здійснення правосуддя у справах, що виникають у зв’язку з перевіркою на відповідність Конституції України законів та інших актів вищих органів публічної влади та необхідністю офіційної інтерпретації положень Конституції України, формується уявлення щодо становлення конституціоналізму, особливостей провадження справ у Конституційному Суді України, доктрини розвитку правової, демократичної, соціальної державності, відображених у правових позиціях органу конституційної юрисдикції.

Аналізуються також конституційний процес в Україні на сучасному етапі, роль органів конституційної юрисдикції в механізмі правової охорони Конституції та гарантуванні прав і свобод людини і громадянина; статус Конституційного Суду України; конституційно-судовий процес; сутність та види рішень Суду, правові позиції Суду з найбільш вагомих сфер конституційного будівництва (гарантування конституційного ладу та народовладдя, реалізації та захисту конституційних прав і свобод, здійснення державної влади в конституційних межах, територіальна організація держави та здійснення місцевого самоврядування).

При вивченні дисципліни “Конституційна юрисдикція” студенти повинні:

– **знати** поняття “конституційне судочинство”, значення конституційної юрисдикції для охорони конституційних цінностей, компетенцію Конституційного Суду України, порядок розгляду справ у Конституційному Суді України (конституційне провадження), порядок реалізації рішень Суду, його основні правові позиції, викладені у рішеннях;

– **уміти** використовувати набуті знання стосовно захисту прав і свобод у Конституційному Суді, у тому числі складати конституційні подання, звернення та скарги, інші процесуальні документи, що використовуються в конституційному судочинстві, аналізувати і застосовувати рішення Суду та висловлені в них правові позиції у практичній діяльності юриста.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі	
			лекції	практичні заняття
1	Теорія сучасного конституціоналізму. Український конституціоналізм	2	2	–
2	Конституційний Суд України – орган конституційної юрисдикції	4	2	2
3	Глумачення Конституції України Конституційним Судом України	4	2	2
4	Конституційно-судовий процес в Україні	6	4	2
5	Рішення та правові позиції Конституційного Суду України	4	2	2
6	Конституційний Суд України в механізмі захисту прав людини. Правові позиції питань реалізації та захисту прав людини	4	2	2
7	Правові позиції Суду з питань гарантування конституційного ладу та реалізації народовладдя	2	2	–
8	Правові позиції Суду з питань діяльності вищих органів влади та їх посадових осіб	2	2	–
9	Правові позиції Суду з питань територіального устрою та місцевого самоврядування	2	2	–
В с ь о г о		30	20	10

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “КОНСТИТУЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ”

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(протокол № 2 від 16.10.2012 р.)

I. Сучасний конституціоналізм та конституційна юрисдикція

Політико-правова доктрина конституціоналізму як верховенства права. Складові сучасного конституціоналізму (засади політичної свободи, рівності, демократії, обмеженого правління, поділу влади, системи стримувань і противаг, прав людини, громадянського суспільства). Український конституціоналізм.

Конституційна юрисдикція та її місце в сучасній демократичній державі. Моделі конституційної юстиції: американська, європейська та латиноамериканська. Місце органів конституційного контролю в механізмі правової охорони конституції.

II. Конституційний Суд України – орган конституційної юрисдикції

Функції та повноваження Конституційного Суду України. Юрисдикція Конституційного Суду України. Категорії справ, що розглядаються Конституційним Судом України. Відмежування юрисдикції Конституційного Суду України від юрисдикції адміністративних судів.

Порядок формування Конституційного Суду України і його структура. Організація діяльності Конституційного Суду України. Статус судді Конституційного Суду України. Вимоги, які висуваються до кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України. Гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України та підстави припинення їх повноважень. Особливості звільнення судді Конституційного Суду України.

Поняття і види тлумачення. Офіційне тлумачення Конституції України Конституційним Судом України. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України. Межі тлумачення Конституції України. Доктрина “політичного питання” та її застосування в практиці Конституційного Суду України.

III. Конституційно-судовий процес в Україні

Форми звернень до Конституційного Суду України: конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга. Суб’єкти права на звернення до Конституційного Суду України.

Поняття “конституційне провадження”. Стадії провадження в Конституційному Суді України. Попередній розгляд звернень до Конституційного Суду України. Відкриття конституційного провадження. Підстави відмови у відкритті провадження. Підготовка справи до судового розгляду. Форми діяльності Конституційного Суду України. Форми проваджень (усне та письмове). Учасники конституційного провадження, їх права і обов’язки. Порядок розгляду справи на пленарному засіданні Суду та винесення рішень. Окрема думка судді Конституційного Суду України.

Акти Конституційного Суду. Юридична сила рішень та висновків Конституційного Суду України. Верховенство рішень Конституційного Суду України як гарантія їх виконання. Обов’язковість, остаточність і неоскаржуваність рішень Конституційного Суду України. Преюдиційність рішень Конституційного Суду України.

Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, види, юридична сила. Вплив правових позицій Суду на правотворчу та правозастосовну діяльність в Україні. Перегляд Конституційним Судом України своїх правових позицій.

IV. Правові позиції Конституційного Суду України у сфері прав людини та конституційного державного будівництва

Конституційний Суд України у механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Індивідуальна конституційна скарга. Правові позиції, пов'язані з реалізацією та захистом прав людини, саме щодо: конституційного принципу рівності; права людини на життя; права на свободу віросповідання; права на свободу пересування і вільний вибір місця проживання; права на доступ до інформації, на свободу думки і слова; права на свободу об'єднання; права брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах; права вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; свободи мирних зібрань; соціально-економічних прав; права власності; судового захисту, щодо права на професійну правничу (правову) допомогу тощо.

Правові позиції, пов'язані з гарантуванням конституційного ладу України та реалізації народовладдя (про принцип пріоритету прав людини, верховенство права, демократичний характер держави, гарантування народного суверенітету, референдум та вибори як форми безпосередньої демократії, мовну політику, поділ державної влади, правове обмеження державної влади). Справи, пов'язані із внесенням змін до Конституції України.

Питання парламентаризму у правових позиціях Конституційного Суду (про регламент Верховної Ради України; дострокове припинення повноважень Верховної Ради України; компетенцію Верховної Ради України; законодавчий процес; порядок голосування на пленарних засіданнях; правові акти Верховної Ради України; правовий статус комітетів та фракцій Верховної Ради України; статус народного депутата України тощо).

Правові позиції у сфері функціонування інституту президентства в Україні (про дату виборів і строк перебування на посту; повноваження Президента України (у сфері взаємодії з: Верховною Радою України; з виконавчою владою; судовою владою), а також із проголошення всеукраїнського референдуму; керівни-

цтва зовнішньополітичною діяльністю; керівництва у сферах національної безпеки і оборони); про правові акти Президента України)).

Справи, пов'язані із функціонуванням органів виконавчої влади (про формування Кабінету Міністрів України; повноваження Кабінету Міністрів України; статус члена Кабінету Міністрів України; відповідальність Кабінету Міністрів України; статус центральних та місцевих органів виконавчої влади).

Справи, пов'язані із функціонуванням судової влади та прокуратури (про підсудність і підвідомчість питань органам судової влади; гарантії незалежності та недоторканності суддів; порядок оскарження судових рішень; статус прокуратури та адвокатури).

Правові позиції з питань територіальної організації та місцевого самоврядування (щодо принципів та системи територіального устрою України; статусу Автономної Республіки Крим та правової природи Конституції АРК; особливостей організації влади в містах Києві та Севастополі; матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування; права територіальних громад на об'єднання; статусу районних у містах рад; системи виконавчих органів місцевих рад; статусу сільського, селищного, міського голови та депутатів місцевих рад).

4. ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 2. Конституційний Суд України – орган конституційної юрисдикції

Питання для обговорення

1. Моделі конституційної юрисдикції в світі.
2. Історія становлення в Україні конституційного контролю.
3. Місце Конституційного Суду України в механізмі правової охорони і захисту Конституції України.
4. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.
5. Функції та повноваження Конституційного Суду України.
6. Юрисдикція Конституційного Суду України.
7. Статус судді Конституційного Суду України.

Завдання

1. У світі склалися та ефективно функціонують дві основні моделі органів конституційної юстиції – американська та європейська (або австрійська) моделі. В деяких країнах діє так звана іберійська (південноамериканська) модель, яку ще називають “суд ампаро”.

В окремих державах світу правовий захист конституції здійснюють спеціально створені ради духовенства (наприклад, в Ірані це робить Вища Рада Вартових по охороні Конституції). Особливостями характеризується конституційний контроль у Франції, який здійснюється Конституційною Радою. Цей контроль, по-перше, має несудовий характер, а, по-друге, його об'єктом не можуть бути закони, які вже набули чинності.

Конституційна судова реформа в Україні (закон про внесення змін до Конституції України схвалений парламентом 02.06.2016 р., набув чинності 30.09.2016 р.) внесла корективи у

первісний статус Конституційного Суду України. По-перше, Конституційний Суд виокремлюється як самостійна та відмінна від судів інституція. По-друге, він позбавлений титулу “єдиний орган конституційної юрисдикції”.

У чому полягає суть кожної із існуючих в світі основних моделей органів конституційної юрисдикції? Коли і у зв'язку з чим виникли американська і австрійська моделі конституційної юрисдикції? Яка модель запроваджена в Україні та чи можна її вважати для нашої держави і суспільства вдалою?

2. Суб'єкт права на конституційне подання – 51 народний депутат України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення “на наступній черговій сесії Верховної Ради України”, яке міститься у ст. 155 Конституції України, в аспекті питання, “чи означає це положення, що законопроект про внесення змін до Конституції України може бути прийнятий лише безпосередньо на наступній (за номером) сесії Верховної Ради України після сесії, на якій такий законопроект безпосередньо схвалений; чи прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України можливо на будь-якій наступній сесії (тобто такій, що має місце пізніше за часом) після сесії, на якій відбулося попереднє схвалення такого законопроекту”.

Практичну необхідність в офіційній інтерпретації положення “на наступній черговій сесії Верховної Ради України”, яке міститься у ст. 155 Конституції України, автори клопотання обґрунтовували тим, що через обмеження у часі стосовно виконання необхідних процедур для остаточного схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади (реєстр. № 2217а) може скластися ситуація, коли цей законопроект не встигають розглянути протягом третьої сесії Верховної Ради України.

Розкрийте роль Конституційного Суду України в механізмі охорони і захисту Конституції України. Що являє собою попередній і наступний, обов'язковий і факультативний, формальний і матеріальний конституційний контроль? Дайте оцінку

правовій позиції, сформульованій у рішенні Конституційного Суду від 15.03.2016 р. № 1-рп/2016.

3. Суб'єкт права на конституційне подання – Президент України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень ч. 2, 3 ст. 124 Конституції України, зокрема, чи мають право суди загальної юрисдикції приймати до свого провадження і розглядати по суті позовні заяви про поновлення на роботі, зміну формулювання щодо звільнення членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади та осіб, яких згідно з Конституцією України призначають на посади та звільняють з посад Президент України або Верховна Рада України. На думку глави держави, такі заяви не підвідомчі судам загальної юрисдикції, оскільки для таких осіб (Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, керівники інших центральних органів виконавчої влади, Генеральний прокурор України, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Фонду державного майна України, судді) Конституцією України встановлено особливий порядок призначення на посади та звільнення з посад.

Голова Верховної Ради України пояснив, що компетенція судів загальної юрисдикції поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, у тому числі й на зазначені.

Генеральний прокурор України вважає неможливим оспорювання таких актів у судах загальної юрисдикції, оскільки визнання конституційності таких актів належить до повноважень Конституційного Суду України.

Якою, на Ваш погляд, може бути позиція КСУ з означеної проблеми? Які існують критерії розмежування юрисдикції Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції, особливо адміністративних?

4. Конституційна судова реформа в Україні запровадила певні новели у порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України та стосовно вимог до особи судді. Утім, сама процедура формування Суду не зазнала істотних змін.

Конституційний Суд України складається з 18 суддів, які призначаються Президентом України, Верховною Радою України та з'їздом суддів України по шість суддів відповідно. Судді призначаються на 9 років без права на повторне переобрання. На спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду шляхом таємного голосування із суддів строком на 3 роки без права на переобрання обирається Голова Конституційного Суду.

Дайте відповіді на запитання: чи впливає показник чисельності населення країни на кількісний склад органу конституційної юрисдикції? Чи можна вважати вірним твердження про те, що в Україні Конституційний Суд формується трьома гілками влади, при тому, що Президент України є лише главою держави, але шість суддів призначає саме він, а не Кабінет Міністрів України? Який порядок призначення суддів існує в інших країнах (на прикладі європейських держав, держав колишнього СРСР)? Який порядок заміщення вакантної посади судді КСУ. Оцініть вищевказані новели конституційної реформи в Україні.

5. Президент України призначив суддею Конституційного Суду України громадянина Г. Незважаючи на виданий Указ глави держави, призначений на посаду суддя Конституційного Суду України до роботи не приступив через об'єктивні і суб'єктивні причини. У подальшому Указ Президента був скасований новообраним Президентом України.

Прокоментуйте ситуацію, що склалася, звернувши увагу на такі моменти: яким вимогам має відповідати Указ Президента України про призначення на посаду судді КСУ; які причини могли вплинути на те, що новопризначений суддя не приступив до виконання своїх обов'язків; з якого моменту суддя вважається таким, що вступив на посаду; які існують форми дострокового припинення повноважень судді КСУ?

6. Верховна Рада України 24.02.2014 р. ухвалила постанову "Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді" № 775-VII. Цим документом було достроково припинено повноваження та звільнено з

посад 5 суддів Конституційного Суду України у зв'язку з порушенням ними присяги, що обґрунтовувалося тим, що зазначені судді брали участь у прийнятті рішень КСУ від 30.09.2010 р. № 20-рп/2010, від 29.05.2013 р. № 2-рп/2013, від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012. На думку Верховної Ради України, судді порушили приписи ст. 3, 19, 147-153 Конституції України, що є незабезпеченням верховенства Конституції України, порушенням обов'язку захищати конституційний лад держави, конституційні права та свободи людини і громадянина і суперечить змісту присяги судді Конституційного Суду України, чесному і сумлінному виконанню обов'язків судді Конституційного Суду України.

Один із звільнених суддів звернувся до Вищого адміністративного суду України з позовом про скасування постанови про його звільнення на підставі того, що процедура звільнення судді Конституційного Суду України за порушення присяги визначена § 63 Регламенту Конституційного Суду України, а Верховна Рада України її порушила.

Яким є порядок дострокового припинення повноважень та звільнення судді КСУ? Чи є дії Верховної Ради України по звільненню суддів шляхом прийняття відповідної постанови правомірними? Чи належить дане питання до юрисдикції ВАСУ? В чому полягають гарантії незалежності суддів КСУ?

Питання для контролю

1. Що являє собою американська модель конституційної юстиції?
2. Які особливості європейської моделі конституційного правосуддя?
3. Що являє собою “суд ампаро”?
4. У чому сутність національної моделі конституційної юрисдикції?
5. Які зміни у статусі Конституційного Суду України запровадила конституційна судова реформа?
6. Яку структуру має Конституційний Суд України?
7. Чи можна вважати перелік функцій Конституційного Суду України вичерпним?

Список літератури

Баулін Ю. Двадцять років вітчизняної конституційної юрисдикції / Ю. Баулін // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 23–40.

Шевчук І. М. Становлення та розвиток інституту конституційного контролю в Україні / І. М. Шевчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”. – Ужгород: Вид. дім “Гельветика”, 2015. – Т. І. – Вип. 31. – С. 112–115.

Барабаш Ю. Г. Конституційний Суд versus адміністративні суди?: роздуми з приводу статті В. М. Кампо / Ю. Г. Барабаш // Юридичний вісник України. – 2009. – № 38. – С. 12.

Веніславський Ф. В. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу / Ф. В. Веніславський // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 2. – С. 130–137.

Бориславська О. Роль органу конституційної юрисдикції у формуванні в Україні системи конституціоналізму європейського зразка: до постановки проблеми / О. Бориславська // Там само. – 2014. – № 3. – С. 62–71.

Кампо В. Стан та перспективи розвитку наукових доктрин конституційної юстиції в Україні / В. Кампо // Юридичний журнал. – 2012. – № 7/8. – С. 68–75.

Ковалко Н. М. Актуальні пропозиції імплементації міжнародного законодавства в сфері конституційного контролю в правову систему України / Н. М. Ковалко, А. О. Дрозд // Право і суспільство. – 2016. – № 4. – С. 26–33.

Кравчук В. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України / В. Кравчук // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 109–112.

Летнянчин Л. І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України. – Харків: Право, 2016. – № 3 (86). – С. 194–203.

Стецюк П. Зміни до Основного Закону України щодо правосуддя (конституційно-юрисдикційний зріз) / П. Стецюк //

Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4–5. – С. 194–201.

Савчин М. В. Конституційний Суд України та реалізація Конституції України / М. В. Савчин // Публічне право. – 2015. – № 1. – С. 9–17.

Селіванов А. О. Доктрина компетенції конституційного правосуддя в Україні: повнота і дієвість / А. О. Селіванов // Право України. – 2013. – № 12. – С. 111–121.

Стецюк П. Б. Конституційний Суд України в системі органів державної влади (до питання про роль органу конституційної юрисдикції в механізмі “стримувань і противаг сучасної конституційної держави) / П. Б. Стецюк // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – № 641. – С. 68–77.

Стрижак А. А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави / А. А. Стрижак // Право України. – 2010. – № 6. – С. 4–11.

Тема 3. Тлумачення Конституції України Конституційним Судом України

Питання для обговорення

1. Поняття та види тлумачення.
2. Офіційне тлумачення Конституції України як функція Конституційного Суду України.
3. Способи тлумачення Конституції України .
4. Межі тлумачення Конституційним Судом України Конституції України.
5. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України.

Завдання

7. Суб'єкт права на конституційне подання – 45 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційним положення частини 2 статті 8 Закону України “Про основи національної безпеки України” щодо того, що головними напрямками державної політики з питань національної безпеки України є, зокрема: “поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації”. При цьому на обґрунтування своїх тверджень суб'єкт конституційного подання послався, зокрема, на частину 5 розділу 9 Декларації про державний суверенітет України, яка є “основною для нової Конституції”, щодо наміру України стати “в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках”.

На пленарному засіданні Конституційного Суду України представник Президента у Конституційному Суді заперечував неконституційність вказаного положення. На його думку, необхідне системне тлумачення наступних статей Конституції України:

ст. 1, де записано: “Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава”,

ч. 3 ст. 5, в якій закріплено, що: “Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами”,

ч. 7 ст. 17, яка фіксує, що: “На території України не допускається розташування іноземних військових баз”,

ст. 18, в якій міститься положення про те, що: “Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства, за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права”. При цьому слід виходити з реалій сьогодення, анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією, збройного конфлікту на сході нашої держави.

Суддя-доповідач по справі підготував проект рішення Конституційного Суду, яке ґрунтувалося на динамічному підході до тлумачення відповідних положень Конституції України, Декларації про державний суверенітет України, що, на його погляд, відіграла свою важливу роль у конституційному будівництві, втратила чинність і стала надбанням історії. Більше того, на його думку, окремі положення Декларації є гальмом у динаміці прогресу і соціального поступу України.

Які Вам відомі підходи до тлумачення Конституції України? Які критерії мають бути в основі вибору того чи іншого підходу? Яким, на Ваш погляд, має бути рішення Конституційного Суду України в даній справі?

8. Свого часу Національний банк України (далі – НБУ) звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України, яке визначає, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, в аспекті поширення дії цього принципу на юридичних осіб?

Необхідність такого тлумачення НБУ пояснював тим, що обласні управління НБУ неоднозначно застосовують положення Закону України “Про внесення змін до деяких декретів Кабінету Міністрів України з питань валютного регулювання”, яким скасовано обов’язковий продаж валютних надходжень і відповідальність юридичних осіб (ст. 1 Закону). Зокрема, управління і далі накладають штрафи на юридичних осіб за несвоєчасний продаж надходжень в іноземній валюті, що мав місце до набрання чинності названим вище Законом. Це, на думку суб’єкта права на конституційне подання, суперечить законодавству, оскільки положення ст. 58 Конституції України про зворотню дію законів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність, повинні поширюватися і на юридичних осіб.

Яке рішення ухвалив Конституційний Суд України? Які способи тлумачення Конституції України доречно за-стосувати при прийнятті рішення у справі?

9. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України вніс у порядку законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України проект Закону України “Про відновлення ядерного статусу України”.

Народні депутати України звернулися до Конституційного Суду України з поданням, у якому просили, посилаючись на практичну необхідність, надати офіційне тлумачення положення Декларації про державний суверенітет України в частині декларування Україною наміру в майбутньому дотримуватися “трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї”.

Конституційний Суд України відмовив суб’єкту конституційного подання у відкритті провадження по справі.

Які, на Ваш погляд, аргументи міг навести орган конституційної юрисдикції на користь ухвалення такого рішення? Які існують межі офіційного тлумачення Конституції України Конституційним Судом України?

10. Конституційний Суд України не задовольнив клопотання 48 народних депутатів України про визнання неконституційним Закону України “Про вибори народних депутатів України”, яким було запроваджено пропорційну виборчу систему по виборах до парламенту України, посилаючись на доктрину політичного питання. Суб’єкт права на конституційне подання обґрунтовував неконституційність Закону тим, що така система обмежує проголошений ст. 71 Конституції України принцип прямого і рівного виборчого права.

Що таке “доктрина політичного питання” та яке значення вона має для діяльності Конституційного Суду України? Назвіть приклади з практики функціонування органу конституційної юрисдикції України прямого посилання на доктрину політичного питання? Які, на Ваш погляд, перспективи розгляду в Конституційному Суді України питання про визнання неконституційними окремих положень Закону України “Про місцеві вибори” в частині запровадження пропорційної виборчої системи по виборах депутатів міських, районних у місті, районних та обласних рад?

11. На пленарному засіданні Конституційного Суду України Уповноважений ВРУ з прав людини, обстоюючи свої вимоги щодо офіційного тлумачення ч. 2 ст. 34 Конституції України: “Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на власний вибір”, просив Суд взяти до уваги практику Європейського суду з прав людини щодо інтерпретації ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., в якій сформульовано принцип, що “межі допустимої інформації щодо посадових і службових осіб можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Тому, якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства”. У протилежному випадку він залишав за собою право на оскарження рішення Конституційного Суду України до Європейського суду з прав людини.

Яке значення мають рішення та практика Європейського суду з прав людини для інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України? Як, на Ваш погляд, має діяти Конституційний Суд України при вирішенні цієї справи? Які існують механізми оскарження рішень Конституційного Суду України з питань офіційного тлумачення Конституції України?

Питання для контролю

1. Яка юридична природа тлумачення Конституційного Суду України Конституції України?
2. Які існують види тлумачення і чим вони відрізняються від способів тлумачення?
3. Чи може Конституційний Суд України вийти за межі тлумачення Конституції України?
4. Що є підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України?
5. Чи може Конституційний Суд України одночасно із офіційним тлумаченням визнати окремі норми закону неконституційними?

Список літератури

Єзеров А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. Єзеров // Юридичний вісник. – 2014. – № 6. – С. 38–46.

Наливайко Л. Р. Теоретико-прикладні проблеми тлумачення конституції та законів України Конституційним Судом України / Л. Р. Наливайко, О. М. Сеньків // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – №1. – С. 68–75.

Топчій В. В. Офіційне тлумачення конституційних норм щодо прав людини у парадигмі юридичної герменевтики / В. В. Топчій // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 276–283.

Шлюк С. В. Офіційне тлумачення конституції та законів як елемент юрисдикції органів конституційної юстиції / С. В. Шлюк // Право і безпека. – 2012. – № 3. – С. 60–65.

Савчин М. В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України / М. В. Савчин, Р. В. Марчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 11. – С. 44–52.

Слінько Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України / Т. М. Слінько // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 596–601.

Тацій В. Я. Питання меж тлумачення Конституційним Судом Конституції та законів України / В.Я. Тацій, Ю. М. Тодика // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4 (27). – С. 31–40.

Тодика Ю. М. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом // Там само. – 2001. – № 2 (25). – С. 51–60.

Гультай М. Норми міжнародного права у практиці Конституційного Суду України / М. Гультай, Н. Кияниця // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 6. – С. 81–89.

Шевчук С. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України / С. Шевчук // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 122–130.

Тема 4. Конституційно-судовий процес в Україні

Питання для обговорення

1. Поняття і особливості конституційного судочинства.
2. Засади конституційного судочинства.
3. Учасники, стадії та строки конституційного провадження.
4. Звернення до Конституційного Суду України.
5. Попередня перевірка конституційних подань (звернень, скарг).
6. Відкриття конституційного провадження.
7. Розгляд конституційних подань (звернень, скарг) на пленарному засіданні Конституційного Суду України.
8. Прийняття рішень і висновків Конституційного Суду України.
9. Порядок виконання рішень і висновків Конституційного Суду України.

Завдання

12. Свого часу Київська міська рада звернулася до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення ч. 1, 2 ст. 141 Конституції України. Під час слухань на пленарному засіданні судді зробили висновок, що деякі положення Закону України “Про порядок обчислення скликань представницьких органів місцевого самоврядування” не відповідають Конституції України. Тому у своєму рішенні Конституційний Суд України не лише надав офіційне тлумачення, про яке безпосередньо йшлося у конституційному поданні, а ще й визнав ці положення неконституційними, хоча Київська міська рада питання про це не ставила.

Які правові наслідки визнання акта неконституційним? Чи пов'язаний Конституційний Суд України предметом конституційного подання (звернення, скарги)? Проаналізуйте ситуацію, що склалася.

13. Під час розгляду справи в Конституційному Суді України з'ясувалося, що представник суб'єкта права на конституційну скаргу є рідним братом одного з суддів Конституційного Суду.

Яким чином слід вийти із цієї ситуації? Як це питання вирішувалося у першій редакції Регламенту Конституційного Суду України від 05.03.1997 р. та у чинній редакції, а також в чинних процесуальних кодексах України і новітніх законах з протидії корупції в Україні? Яке регулювання більш сприяє забезпеченню принципу незалежності судової влади? Відповідь обґрунтуйте.

14. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини від імені та в інтересах громадянина С. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням надати офіційне тлумачення ч. 1 ст. 59 Конституції України. Необхідність в офіційному тлумаченні цієї норми він обґрунтував тим, що під час попереднього розслідування кримінальної справи, фігурантом якої був С., слідчий податкової міліції та прокурор м. Маріуполь Донецької області відмовили йому в задоволенні клопотання про допуск як захисника працівника приватної юридичної фірми, посилаючись на відсутність у останнього адвокатської ліцензії. Дії зазначених посадових осіб С. оскаржив до Жовтневого районного суду міста Маріуполь, який визнав їх неправомірними. Пізніше це рішення районного суду було скасовано Донецьким обласним судом.

Однак після опрацювання матеріалів подання у Секретаріаті КСУ вони були повернуті суб'єкту подання. Омбудсман звернувся до Голови КСУ з проханням роз'яснити дії відповідальних працівників Секретаріату, адже, на його думку, останній не уповноважений вирішувати питання щодо відкриття чи відмови у відкритті конституційного провадження.

Хто може бути суб'єктами звернення до Конституційного Суду України? Чи є підстави для відкриття конституційного провадження в даній справі? Оцініть дії Секретаріату КСУ. Як би ви порадили діяти зацікавленим суб'єктам надалі.

15. Суб'єкт права на конституційне подання – 47 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України від 04.08.2006 р. № 79-V “Про внесення зміни до розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України “Про Конституційний Суд України”.

Законом було внесено зміну до підпункту 1 п. 3 розділу IV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про Конституційний Суд України”, за якою вилучено з юрисдикції Конституційного Суду України вирішення питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України про внесення змін до Конституції України, що набрали чинність.

Суб'єкт права на конституційне подання зазначає, що Верховна Рада України, приймаючи Закон, діяла всупереч вимогам Конституції України та Закону України “Про Конституційний Суд України”, чим намагалася вплинути на діяльність суддів, тобто порушила ч. 2 ст. 126 Конституції України, згідно з якою вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Конституційний Суд України не лише відкрив конституційне провадження у цій справі, але й 26.06.2008 р. своїм рішенням визнав неконституційними низку положень Закону “Про Конституційний Суд України”, який, як відомо, регулює його ж діяльність.

Чи мав Конституційний Суд на це право? Як це узгоджується із процесуальним принципом “ніхто не може бути суддею у власній справі”? Що таке концепція самообмеження Конституційного Суду? Яку важливу для подальшої практики конституційного будівництва в Україні правову позицію сформулював Суд у цьому рішенні?

16. На пленарному засіданні Конституційного Суду України було розглянуто справу за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) постанови Верховної Ради України “Про чинність Закону України «Про Рахункову палату»”, опублікованого

в газеті “Голос України” 23.01.1998 р., а також щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 (у конституційному поданні – 3-ої) ст. 150 Конституції України та ч. 2 ст. 70 Закону України “Про Конституційний Суд України” стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України у разі, якщо в цих рішеннях не визначено порядку їх виконання.

Конституційний Суд України визнав неконституційною згадану постанову Верховної Ради України. Крім того, Суд зауважив, що рішення і висновки Конституційного Суду України є обов’язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. У своєму виконанні вони не потребують додаткового підтвердження з боку будь-яких органів державної влади.

На кого покладається обов’язок щодо забезпечення виконання рішень та висновків Конституційного Суду України? Який існує порядок виконання рішень і висновків Конституційного Суду України? Які наслідки тягне за собою невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України?

Питання для контролю

1. Що являє собою конституційне провадження ?
2. Навіщо потрібно здійснювати попередню перевірку конституційних подань (звернень, скарг)?
3. Як ухвалюються акти Конституційного Суду України?
4. В чому полягають процесуальні особливості провадження за конституційним поданням?
5. На яких засадах ґрунтується конституційне судочинство?

Список літератури

Кампо В. М. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України: структурний вимір / В. М. Кампо // Альманах права. – 2012. – Вип. 3. – С. 98–102.

Крусян А. Конституційний процес в Україні: втілення

принципів європейського конституціоналізму / А. Крусян, Н. Мішина // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 3. – С. 72–79.

Шаптала Н. Викладення резолютивної частини рішення Конституційного Суду України / Н. Шаптала // Там само. – 2016. – № 4–5. – С. 202–213.

Рябченко О. Доктринальна основа запровадження судового конституційного процесу / О. Рябченко // Там само. – 2014. – № 2. – С. 94–100.

Савчин М. Право на справедливий суд і конституційна юрисдикція: окремі аспекти згідно з синтетичною теорією конституції / М. Савчин // Там само. – 2013. – № 2. – С. 96–106.

Совгіря О. В. Реформування статусу Конституційного Суду України: проблемні аспекти / О. В. Совгіря // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2015. – № 2 (32). – С. 97–101.

Костицький М. Доказування в конституційному судовому процесі / М. Костицький // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4–5. – С. 158–163.

Туницький О. Забезпечення виконання органами державної влади рішень Конституційного Суду України: теоретичний та практичний аспекти / О. Туницький, О. Шостенко // Там само. – 2014. – № 2. – С. 101–110.

Тема 5. Рішення та правові позиції Конституційного Суду України

Питання для обговорення

1. Поняття та види рішень Конституційного Суду України.
2. Окрема думка судді Конституційного Суду України.
3. Обов'язковість, остаточність і неоскаржуваність рішень Конституційного Суду України. Преюдиційність рішень Суду.
4. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, види, юридична природа, проблеми перегляду.
5. Вплив правових позицій Конституційного Суду України на правотворчу і правозастосовну діяльність в Україні.

Завдання

17. 66 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров’я та вищих медичних закладах освіти”. Підставою для розгляду справи народні депутати України вважали практичну необхідність в офіційній інтерпретації положень ч. 3 ст. 49 Конституції України.

Суб’єкт права на конституційне подання у своєму поданні вказував, що до Переліку платних послуг фактично включені лікувально-медичну, профілактичну та інші види медичних послуг та допомоги, які відповідно до ч. 3 ст. 49 Конституції України у таких закладах мають надаватися безоплатно, у зв’язку з чим просив визнати згадану Постанову неконституційною.

У прийнятому Конституційним Судом України рішенні від 25.11.1998 р. № 15-рп/98 (справа про платні медичні послуги) була сформована правова позиція, відповідно до якої поняття “медична допомога”, умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров’я та перелік таких послуг мають бути визначені законом.

Визначте поняття та види рішень Конституційного Суду України? Які конституційно-правові вимоги встановлені до змісту рішень та висновків Конституційного Суду України? В чому полягають особливості правової природи рішень та висновків Конституційного Суду України?

18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, орга-

нами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) викликало неоднозначну реакцію у суспільстві (№ 10-рп/99 від 14 груд. 1999 р.). Саме тому, відмежовуючись від офіційної інтерпретації ст. 10 Конституції України, висловив окрему думку суддя Конституційного Суду України О.М. Мироненко, рішуче скориставшись правом заперечення та застосувавши формулу *non tollet usum*.

Чи дозволяє чинний Закон України “Про Конституційний Суд України” кожному судді Конституційного Суду України висловлювати окрему думку щодо його рішення, висновку? Визначте юридичну природу окремої думки? Які існують типи окремих думок суддів органів конституційної юрисдикції в інших державах? Чи може надаватися окремій думці судді органу конституційного контролю прецедентний характер?

19. У законотворчій діяльності Верховної Ради помітна тенденція до врахування мінливої економічної ситуації під час схвалення законів України про державний бюджет України. Йдеться не лише про особливості фінансування соціально-економічних прав особи, а й діяльність судової влади. Реагування судової влади на такий стан інколи нагадує своєрідний “пінг-понг”. Конституційний Суд України неодноразово звертав увагу Верховної Ради України на неконституційність таких законодавчих ініціатив. Так, Конституційний Суд України 01.12.2004 р. ухвалив Рішення, згідно з яким окремі положення Закону України “Про статус суддів” були визнані неконституційними, а також в якому виклав свою правову позицію, що зменшення рівня гарантій незалежності й недоторканності суддів при прийнятті нових законів не допускається. Однак пізніше Верховна Рада України ухвалила інший Закон – “Про Державний бюджет на 2005 р.”, яким був обмежений розмір пенсій та інших виплат суддям.

Останнім прикладом реагування КСУ на подібну ситуацію стали рішення від 08.06.2016 р. № 4-рп/2016 та від 08.07.2016 р. № 5-рп/2016. У першому, зокрема, орган конституційної юрисдикції сформулював чітку правову позицію щодо

неприпустимості відтворення положень законів чи інших правових актів, визнаних неконституційними, а також вказав на преюдиційність свого рішення.

Як має діяти Конституційний Суд України у таких ситуаціях? Чи уповноважений Конституційний Суд за власною ініціативою відкривати провадження у справі? Чи допустимою є практика ігнорування рішень Конституційного Суду України? Поясніть особливості преюдиційності в конституційному та загальному судочинстві.

20. У процесі практичної діяльності Конституційний Суд України формулює досить важливі правові позиції, а також звертається до інтерпретаційних висновків, викладених у попередніх його рішеннях. Так, у рішенні Конституційного Суду України від 25.06.2008 р. № 12-рп/2008 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 5, 6 ст. 13 Закону України “Про статус народного депутата України”; ч. 4 ст. 61 Регламенту Верховної Ради України та офіційного тлумачення положень п. 6 ч. 2, 6 ст. 81; ч. 6 ст. 83 Конституції України; ч. 4 ст. 13 Закону України “Про статус народного депутата України” (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції) правові позиції містяться як у мотивувальній, так і в резолютивній частинах.

Натомість у рішенні Конституційного Суду України від 26.02.2009 р. № 6-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення п. 18 ч. 1 ст. 85 Конституції України правова позиція міститься в мотивувальній частині рішення, а в резолютивній частині рішення, на її підставі, дається остаточний висновок. Ще одним прикладом розміщення правових позицій Конституційного Суду України у мотивувальній частині його акта є рішення від 16.04.2009 р. № 7-рп/2009 у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 19; ст. 144 Конституції України, ст. 25; ч. 14 ст. 46; ч. 1, 10 ст. 59 Закону України “Про місцеве самоврядування в Украї-

ні” (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування). Ухвала Конституційного Суду України від 15.07.2009 р. № 48-уп/2009 про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Президента України про тимчасове виконання обов’язків голів місцевих державних адміністрацій є прикладом “відмовної” ухвали з “позитивним” змістом і містить посилання на минулі правові позиції Конституційного Суду України.

Визначте поняття “правова позиція” та дайте їх класифікацію. Чи знайшов своє закріплення цей термін у законодавстві України? У чому полягає юридична сила (природа) правових позицій Конституційного Суду України? В якому співвідношенні знаходяться поняття “рішення Конституційного Суду України» та «правова позиція”? Яке місце у структурі рішень Конституційного Суду України займають правові позиції?

21. Конституційний Суд України, до повноважень якого віднесено лише визначення відповідності Конституції України окремих правових актів чи їх положень та офіційне тлумачення Конституції України, не є уповноваженим суб’єктом правотворчості (крім повноваження приймати акти, що регламентують організацію його внутрішньої роботи). Заповнення прогалин у законодавстві також не належить до його повноважень, що неодноразово підкреслював сам Конституційний Суд України (зокрема, у рішенні у справі про тлумачення Закону України “Про вибори народних депутатів України” від 25.03.1998 р. № 3-рп/98). Іноді на законодавчому рівні акти Конституційного Суду України прирівнюються до “актів законодавства” та до “нормативно-правових актів”, хоча сам Конституційний Суд України в Рішенні у справі про тлумачення терміна “законодавство” від 09.07.1998 р. № 12-рп/98 не відніс свої акти до системи законодавства України.

Чи може Конституційний Суд України переглядати свої правові позиції? Як впливають правові позиції Конституційного Суду України на правотворчу та правозастосовну практику в

Україні? Наведіть приклади з практики діяльності органу конституційної юрисдикції щодо впливу правових позицій на правотворчу та правозастосовну діяльність в Україні.

Питання для контролю

1. Які види рішень може виносити Конституційний Суд України?
2. У чому полягає відмінність окремої думки судді Конституційного Суду України від окремої думки судді загальної юрисдикції?
3. В яких випадках можливий перегляд Конституційним Судом України своїх рішень?
4. Яку юридичну природу мають правові позиції Конституційного Суду України?
5. Як впливають на правотворчу та правозастосовну діяльність правові позиції Конституційного Суду України?

Список літератури

Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу / Х. Приходько // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 2. – С. 43–54.

Огляд круглого столу “Правові позиції Конституційного Суду України: правова природа, поняття та розвиток” // Там само. – 2014. – № 6. – С. 98–110.

Кампо В. Система джерел права в актах органу конституційної юстиції: проблеми теорії / В. Кампо, Р. Гринюк, В. Устищенко // Там само. – 2013. – № 2. – С. 62–79.

Барабаш Ю. Г. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: проблемні питання теорії та практики / Ю. Г. Барабаш // Право України. – 2010. – № 6. – С. 45–53.

Гончаров В. Ще раз про юридичну природу рішень Конституційного Суду України / В. Гончаров // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 2. – С. 126–132.

Домбровський І. Правові позиції Конституційного Суду України: окремі аспекти / І. Домбровський, В. Гергелійник // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4–5. – С. 140–146.

Рабінович П. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону / П. Рабінович, В. Гончаров // Там само. – 2011. – № 4–5. – С. 147–153.

Кампо В. Легітимність рішень конституційних судів у контексті доктрини верховенства права: компаративний та праксеологічний аспекти [Електронний ресурс] / В. Кампо, М. Савчин // Там само. – 2010. – № 5. – С. 99–109.

Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду / В. Овчаренко // Вісник Конституційного Суду України: загальнодержавне періодичне видання. – 2013. – № 5. – С. 62–71.

Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку / М. Савчин // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 136–141.

Слінько Т. М. Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України / Т. М. Слінько, Є. В. Ткаченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 11. – С. 53–59.

Слінько Т. М. Правові позиції Конституційного Суду України з питань діяльності судів загальної юрисдикції / Т. М. Слінько, Р. Р. Рева // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 117. – С. 3–13.

Тихий В. Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України / В. Тихий // Право України. – 2010. – № 6. – С. 26–33.

Ткаченко Е. В. Идеология конституционного судопроизводства в Украине: конституционный контроль vs. нормотворчества / Е. В. Ткаченко, А. П. Евсеев // Очерки идеологии постсоветского конституционализма: сб. науч. тр. / Нац. ун-т “Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого”, Нац. исслед. ун-т “Высш. шк. Экономики”. – Харьков: Право, 2013. – С. 138–162.

Тема 6. Конституційний Суд України в механізмі захисту конституційних прав і свобод. Правові позиції Суду з питань реалізації та захисту прав людини

Питання для обговорення

1. Роль та місце Конституційного Суду України в механізмі забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина.
2. Інститут індивідуального конституційного звернення: ретроспективний аналіз.
3. Інститут індивідуальної конституційної скарги: національна модель та проблеми становлення.
4. Правові позиції Суду в галузі прав людини та юридична практика.

Завдання

22. Під час розгляду справи за адміністративним позовом громадянина України Г. виник спір щодо конституційності ч. 1 ст. 10 Закону України “Про місцеві вибори”: “Право висунення кандидатів належить громадянам України, які мають право голосу. Це право реалізується громадянами України через республіканські в Автономній Республіці Крим, обласні, районні, міські, районні у містах організації політичних партій (далі – місцеві організації партій) або шляхом самовисунення відповідно до цього Закону”. На думку заявника, “такий порядок реалізації пасивного виборчого права на місцевих виборах особи, яка не є членом політичної партії та не бажає звертатися до жодної з політичних партій з проханням (клопотанням) щодо висунення його кандидатури як кандидата в депутати місцевих рад” явно суперечить ст. 71 Основного Закону України: “Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування”, відтак суперечить і ст. 64 Конституції: “Конституційні права і свободи людини і

громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України”. Крім цього, акцентував і на невідповідності ч. 3 ст. 22 Конституції України: “При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод”.

Позивач просив суд застосувати норми Конституції України безпосередньо або, як варіант, задіяти механізм, передбачений ч. 5 ст. 9 Кодексу адміністративного судочинства України, тобто зупинити провадження у справі, звернутися до Верховного Суду України для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності оскаржуваного положення закону.

У свою чергу суддя апелював до можливості звернення громадянина Г. з конституційною скаргою, вказавши на відсутність у нього повноваження визнавати закон в цілому чи його окреме положення неконституційним.

Оцініть аргументи громадянина та судді. Які, на Ваш погляд, аргументи є переконливими? Чи може суд застосовувати норми Конституції України безпосередньо? Який порядок звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою? Яке місце займає Конституційний Суд України у механізмі захисту прав людини?

23. Громадянин К. звернувся до Конституційного Суду України із конституційною скаргою, в якій просив перевірити на предмет конституційності ч. 1 ст. 6 Закону “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні”, де сказано: “Громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, зобов’язані протягом тридцяти днів після прибуття до нового місця проживання зареєструвати місце проживання”. Суб’єкт оскарження вважає, що дане положення суперечить ч. 1 ст. 33 Конституції України, згідно з якою “кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються

законом”. Так, на думку скаржника, встановлений в законі обов’язок зареєструвати місце проживання є обмеженням права на вільний вибір місця проживання. У свою чергу, зразок заяви, необхідної для реєстрації місця проживання особи, затверджений постановою КМУ від 02.03.2016 р. № 207, де передбачена графа “Згода власника/співвласників житла...”, також обмежує право особи на вільний вибір місця проживання.

Крім усього іншого як обґрунтування неконституційності скаржник посилається також на неоднозначність застосування норм Конституції і закону. На підтвердження громадянин К. навів два рішення: окружного адміністративного суду, який визнав протиправними дії посадових осіб, які відмовляли йому у реєстрації за місцем проживання у зв’язку з відсутністю згоди власника, а також рішення апеляційного адміністративного суду, який визнав дії посадових осіб правомірними.

Які перспективи розгляду справи у Конституційному Суді України? Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України?

Чим відрізняється інститут реєстрації від інституту прописки, який був визнаний неконституційним у рішенні КСУ від 14.11.2001 р. по справі N 1-31/2001 (справа щодо прописки).

Яке юридичне значення матиме неоднозначне застосування положень Конституції України або законів України в нових реаліях? Чи може воно бути підставою для відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою (або відмови у відкритті провадження)?

Які юридичні можливості у захисті порушеного конституційного права з’являються після визнання закону або його окремого положення неконституційним?

24. Під час розгляду трудового спору суддя не допустив до участі у справі на стороні позивача фахівця у галузі права, який не мав посвідчення адвоката. Останній, підтверджуючи можливість здійснення представництва інтересів свого клієнта, послався на правові позиції Конституційного Суду України, сформульовані у рішеннях від 16.11.2000 р. № 13-рп та від 30.09.2009 р. № 23-рп.

У свою чергу, суддя свою відмову обґрунтував змінами до Конституції України в частині правосуддя, які, з його слів, чітко зазначають, що лише адвокати можуть бути представниками в суді (ч. 4 ст. 131-2). А всі правові позиції Конституційного Суду України, сформульовані за зверненнями фізичних і юридичних осіб у справах щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України, втратили чинність через те, що такі суб'єкти тепер позбавлені права звертатися з конституційним зверненням.

Проаналізуйте ситуацію. Висловіть свою думку щодо наведених аргументів. Яка юридична сила правових позицій у сфері прав і свобод людини і громадянина, сформульованих до проведення конституційної реформи в частині правосуддя.

25. До Конституційного Суду України надійшла конституційна скарга від Комуністичної партії України, в якій наводилися правові аргументи на користь неконституційності Закону України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборони пропаганди їхньої символіки”, на підставі якого 16.12.2015 р. за рішенням Окружного адміністративного суду м. Київ партія була заборонена (справа № 826/15408/15).

Матеріали конституційної скарги були повернуті скаргнику без розгляду. У поясненні зазначалося, що, по-перше, КПУ не є належним суб'єктом звернення до Конституційного Суду України через те, що є юридичною особою (а відповідно до правової позиції, сформульованої КСУ у відомому рішенні від 09.02.1999 р. № 1-рп, ст. 55 Конституції України, яка гарантує право на звернення до КСУ, стосується лише фізичних осіб), по-друге, нею пропущені розумні строки звернення до Суду з конституційною скаргою.

Назвіть суб'єктів звернення до КСУ з конституційною скаргою. Чи є таким суб'єктом об'єднання громадян? Які умови прийнятності конституційної скарги? Які розумні строки звернення до КСУ з конституційною скаргою?

26. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з клопотанням визнати неконституційним п. 4 ч. 3 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України, згідно з яким юрисдикція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції. На думку суб'єкта конституційного подання, це положення суперечить ч. 3 ст. 124 Конституції України: "Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також і інші спори".

У правовому обґрунтуванні неконституційності наводяться приклади систематичного ігнорування адміністративними судами позовів громадян України до політичних партій про їх свавільне виключення із лав політичних партій, що за умов фактичного панування пропорційної виборчої системи (особливо на місцевих виборах) суттєво обмежувало пасивне виборче право громадян. Урешті-решт, вказана стаття також обмежує доступ не лише до адміністративного судочинства, а й до конституційного (через неможливість звернення з конституційною скаргою).

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України? Проаналізуйте правові позиції Конституційного Суду України щодо правового статусу об'єднань громадян, виборчих прав тощо.

Питання для контролю

1. Яке місце в механізмі забезпечення прав людини займає Конституційний Суд України?

2. Назвіть позитивні та негативні моменти функціонування інституту конституційного звернення.

3. Якою є національна модель індивідуальної конституційної скарги?

4. Якими є умови прийнятності конституційної скарги?

5. Яке значення мають правові позиції Суду у сфері прав людини і громадянина в Україні для правотворчої і правозастосовної практики.

Список літератури

Бринзанська О. Право особи на подання конституційної скарги та процесуальні проблеми його реалізації в контексті змін до Конституції України / О. Бринзанська // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. – № 2. – С. 35–40.

Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні / В. Коваленко // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 2. – С. 66–73.

Баулін Ю. Новий формат діяльності Конституційного Суду України / Ю. Баулін // Право України. – 2016. – № 7. – С. 19–23.

Гультай М. Конституційна скарга та конституційне звернення: порівняльне дослідження / М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 1. – С. 68–75.

Айріян К. Проблеми впровадження інституту конституційної скарги в Україні: підвідомчість судових справ адміністративної та конституційної юрисдикції / К. Айріян // Там само. – 2014. – № 5. – С. 61–71.

Мельник М. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя / М. Мельник, С. Різник // Там само. – 2016. – № 4–5. – С. 149–159.

Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини / О. Моткова // Там само. – 2015. – № 1. – С. 49–59.

Рабінович С. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування / С. Рабінович, О. Панкевич // Там само. – 2015. – № 5. – С. 97–111.

Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України / О. Касмінін // Там само. – 2016. – № 4–5. – С. 123–131.

Головін А. Вплив рішень Конституційного Суду України на правовий порядок в державі в аспект і захисту конституцій-

них прав і свобод / А. Головін // Вісник Конституційного Суду України. – 2013. – № 3. – С. 81–89.

Шишкіна Е. Людська гідність у контексті конституційного судочинства / Е. Шишкіна // Там само. – 2014. – № 1. – С. 105–111

Барабаш Ю. Г. Питання демократії в правових позиціях Конституційного Суду України / Ю. Барабаш // Там само. – 2011. – № 4–5. – С. 82–87.

Тацій В. Правозахисний напрям інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України / В. Тацій // Там само – 2011. – № 4–5. – С. 32–41.

Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. – Харків, 2014. – № 4. – С. 65–75.

5. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

- 1.** Поняття “сучасний конституціоналізм”.
- 2.** Поняття і призначення сучасних конституцій.
- 3.** Становлення українського конституціоналізму.
- 4.** Юридичні джерела українського конституціоналізму.
- 5.** Моделі конституційної юрисдикції.
- 6.** Органи конституційної юрисдикції та їх місце в сучасній демократичній державі.
- 7.** Історія становлення та розвитку конституційного контролю в Україні.
- 8.** Законодавство України з питань конституційної юрисдикції.
- 9.** Органи конституційного контролю в механізмі правової охорони Конституції України.
- 10.** Порядок формування Конституційного Суду України (далі – КСУ).
- 11.** Функції та повноваження КСУ.
- 12.** Категорії справ, що розглядаються КСУ. Відмежування юрисдикції КСУ від юрисдикції адміністративних судів.
- 13.** Статус судді КСУ.
- 14.** Гарантії незалежності суддів КСУ.
- 15.** Підстави припинення повноважень судді КСУ.
- 16.** Підстави звільнення судді КСУ.
- 17.** Структура КСУ, організація його діяльності.
- 18.** Поняття та види тлумачення.
- 19.** Офіційне тлумачення Конституції України як функція КСУ.
- 20.** Способи (методи) тлумачення.
- 21.** Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності КСУ.
- 22.** Межі тлумачення Конституції України КСУ.
- 23.** Поняття конституційного судочинства та його засади.
- 24.** Верховенство права як засада конституційного судочинства.
- 25.** Форми звернень до КСУ та вимоги до них.

26. Суб'єкти права на звернення до КСУ.
27. Поняття, стадії та види провадження в КСУ.
28. Форми діяльності КСУ та їх загальна характеристика.
29. Учасники конституційного провадження, їх права та обов'язки.
30. Відкриття конституційного провадження. Підстави відмови у відкритті провадження.
31. Підготовка справи до розгляду та процедура розгляду конституційного подання (звернення, скарги).
32. Порядок розгляду справи на пленарному засіданні КСУ та винесення рішення.
33. Поняття та види рішень КСУ.
34. Конституційно-правові вимоги до рішень КСУ.
35. Конституційно-правові вимоги до висновків КСУ.
36. Юридична сила рішень та висновків КСУ.
37. Верховенство рішень КСУ як гарантія їх виконання.
38. Обов'язковість, остаточність і неоскаржуваність рішень КСУ.
39. Преюдиційність рішень КСУ.
40. Окрема думка судді КСУ.
41. Правові позиції КСУ: поняття, види, юридична сила (природа).
42. Питання перегляду КСУ своїх правових позицій.
43. Вплив правових позицій КСУ на правотворчу та правозастосовну діяльність в Україні.
44. Співвідношення понять "рішення" та "правова позиція" КСУ.
45. Юридична природа Конституції України у правових позиціях КСУ.
46. Конституційний Суд України в механізмі внесення змін до Конституції України та юридична практика.
47. Референдум як форма народного волевиявлення в рішеннях КСУ.
48. Правові позиції КСУ щодо забезпечення основоположних принципів правового статусу людини і громадянина.

49. Конституційний Суд України в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

50. Правова природа індивідуальної конституційної скарги в Україні.

51. Умови прийнятності конституційної скарги.

52. Юридичні наслідки задоволення конституційної скарги.

53. Правові позиції КСУ з питань реалізації права людини та громадянина на об'єднання в політичні партії і громадські організації.

54. Правові позиції Суду щодо права людини на життя.

55. Правові позиції КСУ щодо права на свободу пересування і вільний вибір місця проживання.

56. Свобода віросповідання в інтерпретації КСУ.

57. Правові позиції КСУ щодо свободи мирних зібрань.

58. Правові позиції КСУ щодо права на судовий захист.

59. Правові позиції КСУ з питань реалізації права громадянина обирати та бути обраним.

60. Правові позиції КСУ з питань реалізації права людини та громадянина на професійну правничу (правову) допомогу тощо.

61. Правові позиції КСУ з питань організації і функціонування державної влади (поділ влади, питання дискреції, заборона узурпації).

62. Правові позиції КСУ щодо функціонування Верховної Ради України.

63. Статус народного депутата України у правових позиціях КСУ.

64. Гарантії недоторканності народного депутата у правових позиціях КСУ.

65. Правові позиції КСУ щодо функціонування інституту Президента України.

66. Питання національної безпеки і оборони та зовнішньої політики у правових позиціях КСУ.

67. Правові позиції КСУ щодо статусу органів виконавчої влади.

68. Правові позиції КСУ щодо органів судової влади та прокуратури.

69. Конституційна судова реформа 2016 року.

70. Правові позиції КСУ з питань територіального устрою України.

71. Правові позиції КСУ з питань особливостей конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим.

72. Конституційно-правові засади захисту КСУ місцевого самоврядування.

6. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ВСІХ ТЕМ

Конституційна юрисдикція: підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін.; за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. – Харків: Право, 2012. – 168 с.

Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади / А. О. Селіванов. – Київ: Ін Юре, 2008. – 120 с.

Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики / В. Є. Скомороха. – Київ: “МП Леся”, 2007 – 716 с.

Селіванов А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя / А. О. Селіванов. – Київ: Логос, 2012. – 152 с.

Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених / В. В. Речицький. – Харків: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. – 264 с.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / С. Шевчук. – Київ: Український центр Правничих студій, 2001. – 302 с.

Тодыка Ю. Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика / Ю. Н. Тодыка – Харьков: Факт, 2001. – 328 с.

Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.) / А. А. Стрижак. – Київ: Ін Юре, 2010. – 631 с.

Головін А. С. Захист прав людини і громадянина при здійсненні правосуддя в рішеннях Конституційного Суду України / А. С. Головін. – Київ: Логос, 2011. – 307 с.

Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні: монографія / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. – Київ: Атіка – Н, 2010. – 108 с.

Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: монографія / М. М. Гультай. – Харків: Право, 2013. – 424 с.

Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: монографія: [у 2 кн.] / В. Д. Бринцев. – Кн. 1. – Харків: Право, 2013. – 392 с.

Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: монографія: [у 2 кн.] / В. Д. Бринцев. – Кн. 2. – Харків: Право, 2015. – 376 с.

Евсеев А. П. Психологія конституційного судопроизводства: монографія / А. П. Евсеев. – Харьков: Юрайт, 2013. – 232 с.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій та практичних занять.....	4
3. Програма навчальної дисципліни “Конституційна юрисдикція”.....	5
4. Завдання до практичних занять.....	9
5. Контрольні питання для підготовки до іспиту.....	39
6. Список рекомендованої літератури до всіх тем.....	43

Навчальне видання

Електронне видання

КОНСТИТУЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

**для студентів II курсу
другого (магістерського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”
факультету правосуддя**

Укладачі: БАРАБАШ Юрій Григорович,
СЛІНЬКО Тетяна Миколаївна,
ЛЕТНЯНЧИН Любомир Іванович,
ДАХОВА Ірина Іванівна,
БЕРЧЕНКО Григорій Валерійович

Відповідальний за випуск *Т. М. Слінько*

Редактор *Л. В. Русанова*
Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*